

R E C E N Z J E

Razem czy osobno? Współczesne mity, klisze i szablony edukacyjne, red. Bożena Muchacka, Michał Głazewski, Bożena Pawlak, Aleksandra Litawa, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2017, 246 s.

Nawiązując w słowie wstępnym do Baumanowskiego dzieła *Razem czy osobno*, Michał Głazewski przedstawia kontekst i główną ideę książki. Prezentowany przez Autora przegląd literatury dotyczy krytycznych analiz „bycia” człowieka w społeczeństwie, co prowadzi do stwierdzenia: „RAZEM, chociaż OSOBNO”. W wyniku rozważań nad kondycją przestrzeni edukacyjnej powstała niezwykle interesująca monografia zbiorowa pod redakcją Bożeny Muchackiej, Michała Głazewskiego, Bożeny Pawlak oraz Aleksandry Litawy. Struktura książki opiera się na czterech zasadniczych częściach. Teksty, dobrane w przemyślany i kompatybilny sposób, tworzą spójną całość. Autorzy podjęli się analizy środowiska edukacyjnego i wychowawczego dziecka z różnej perspektywy.

Pierwszą część, zatytułowaną *Koedukacja, akomodacja, aproksymacja*, otwiera tekst Katarzyny Dormus, która omawia koedukację z perspektywy historycznej i współczesnej. Autorka prezentuje bogaty przegląd literatury, zwracając uwagę na chronologię zdarzeń i uwzględniając wątki natury fizjologiczno-psychologicznej oraz społecznej, charakterystyczne dla tego typu edukacji. K. Dormus wyraża trafną opinię, że obecnie rozważania nad materią edukacji w kontekście koedukacji traktowane są marginalnie i rozpatrywane głównie jako krytyczna forma refleksji i przejaw dążeń do jej zreformowania.

Kolejny rozdział, autorstwa Anny Włoch, poświęcony jest związanemu z nurtem Nowego Wychowania, systemowi manheimskiemu. Autorka ów system traktuje jako kanwę do rozważań nad genezą, założeniami, aplikacją edukacyjną oraz współczesnym postrzeganiem tego systemu pod kątem formy doboru pedagogicznego. Autorka wielokrotnie podnosi kwestię respektowania indywidualnych możliwości ucznia, kluczową dla projektowania nowego modelu edukacji, z uwzględnieniem dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych.

Kinga Orzeł-Dereń w rozdziale *Edukacja mniejszości w Polsce. Sytuacja obecna, cele i wyzwania* przypomina, że każde dziecko powinno mieć prawo do pobierania nauki oraz poszanowania jego odrębności kulturowej, wskazując na re-

gulacje prawne w tym zakresie oraz przedstawiając wyniki eksploracji dotyczące nauczania mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce. W końcowej części artykułu autorka opisuje korzyści płynące z edukacji międzykulturowej, wyrażając pogląd o potrzebie kształtowania kompetencji międzykulturowych u nauczycieli.

Artykuły składające się na drugą, najbardziej obszerną część książki koncentrują się na pojęciach integracji i inkluzji — taki też tytuł nosi ów dział. Iwona Czaja-Chudyba rozważa *Możliwości i ograniczenia uczniów zdolnych w warunkach szkoły masowej*. Krytyczna analiza źródeł ujmuje podstawowe wątpliwości terminologiczne, dylematy związane z diagnozą ucznia zdolnego, regulacje prawne, a także podnosi rolę nauczyciela w rozwijaniu potencjału zdolności ucznia. W konsekwencji, odwołując się do nadrzędnej idei książki — „Razem czy osobno”, wskazuje na punkty mogące mieć kluczowe znaczenie dla powodzenia procesu kształcenia ucznia zdolnego. Tekst może stać się inspiracją do dalszych studiów i rozważań w tym zakresie.

Niezwykle wartościowa jest przeprowadzona przez Annę Szkolak-Stępień analiza sylwetki pedagoga edukacji włączającej, za której główne komponenty Autorka uznaje wiedzę, umiejętności, ale przede wszystkim akceptację kulturowej odmienności. Artykuł stanowi wykładnię założeń edukacji włączającej w połączeniu z przyjętą definicją wielokulturowości.

W próbie ukazania *Strategii pracy nauczyciela w organizowaniu warunków rozwoju uczniów o zróżnicowanym poziomie twórczości* punktem wyjścia do rozważań stają się badania Marii Janas. Autorka konstruuje dwa przeciwstawne portrety uczniów o zróżnicowanym poziomie twórczości. Ogromnym walorem omawianego studium są opracowane na bazie konceptów literaturowych autorskie strategie pracy z uczniem o niskim oraz wysokim poziomie twórczości. Badaczka jednoznacznie wskazuje, że stosowane w obu przypadkach koncepty się przenikają. Propozycja M. Janas z pewnością zainteresuje odbiorcę.

Agnieszka Kosek podjęła próbę ukazania samooceny (pod kątem teoretycznym i praktycznym) studentów kierunków pedagogicznych w zakresie pracy z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych. W autorskim kwestionariuszu ankiety Autorka poprosiła studentów o podanie definicji specjalnych potrzeb edukacyjnych, co w kontekście teoretycznego wstępu odgrywa znaczącą rolę ze względu na często zamienne używanie pojęcia „specyficznych potrzeb edukacyjnych”. Analiza zgromadzonego materiału wskazuje, że studenci reprezentują pozytywny stosunek do integracji oraz pracy z dzieckiem „nieprzeciętnym”. Jednocześnie towarzyszą im liczne obawy, być może, jak sugeruje A. Kosek, wynikające z niedostatecznego przygotowania studentów do pracy, strachu przed porażką, a także z poczucia zbyt dużego obciążenia psychicznego. Pozytywny wydźwięk ma wniosek, że respondenci wyrażają chęć uczestnictwa w różnorodnych formach doskonalenia zawodowego.

Aleksandra Litawa w artykule *Włączanie jednostki w świat kultury przez wybrane środowiska społeczno-wychowawcze (na przykładzie śpiewaków amatorskich zespołów chóralnych)* charakteryzuje mechanizmy zachodzące w procesie akulturacji. Przyjęty przez Autorkę konstruktywistyczny paradygmat badawczy oraz jakościowa strategia eksploracji badanego problemu doskonale przystają do tematu artykułu. Wnikliwa analiza zgromadzonych wywiadów pogłębionych pozwoliła na wnioskowanie o dominującej roli rodziny oraz szkoły w kreowaniu zainteresowań muzycznych chórzystów. Badaczka podkreśla jednak, że źródła zainteresowań, w tym także muzycznych, mają naturę heterogeniczną i niejednorodną, co powoduje ich dyfuzję.

Barbara Nawolska, odwołując się do istoty edukacji matematycznej, tytułuje swój tekst *Razem, czy osobno, czyli co łączyć, a co rozdzielać w edukacji matematycznej*. Temat ów jest żywo dyskutowany w literaturze przedmiotu od wielu lat, a mimo to wciąż aktualny, ponieważ liczba uczniów doświadczających niepowodzeń w zakresie nauczania matematyki się nie zmniejsza. Autorka ujmuje szkolną naukę matematyki w trzech aspektach, zwracając uwagę, że jest ona zarazem teorią naukową, zestawem abstrakcyjnych modeli, a także dziedziną, w której każdy może podejmować aktywność poznawczą w sposób twórczy, angażujący emocjonalną sferę. Konkludując, badaczka stwierdza, że „w edukacji matematycznej dzieci należy uwzględnić wszystkie oblicza tej dyscypliny, a więc łączyć tak, by w umysłach dzieci powstał całościowy (pełny, nieułomny) obraz” (s. 139). Zakresy tematyczne wybrane przez B. Nawolską oraz przykłady odzwierciedlają treści, które należy łączyć, a także takie, w których automatyzacja bądź wyuczenie na pamięć stają się przyczyną formalizmu bądź zablokowania prawidłowego rozwoju procesu uczenia się matematyki.

Rozważania w drugiej części omawianej publikacji kończy tekst autorstwa Moniki Kowalskiej na temat diagnozy zaburzeń mowy dziecka z afazją ruchową w grupie integracyjnej. W teoretyczno-empirycznych rozważaniach nad trudnościami w zakresie komunikacji i języka Autorka poszukiwała odpowiedzi na to, jak w grupie integracyjnej w najlepszy możliwy sposób wspomagać rozwój ucznia z tego typu zaburzeniem. Badaczka przedstawia także zalecenia dla pedagogów, co podnosi użyteczność artykułu dla praktyków.

Teksty w trzeciej części publikacji można nazwać dyskursem nad naturą ko-habitacji. Wszystkie opracowania w niej zawarte traktują o klasach bądź grupach łączonych.

Interesujące refleksje o nauczaniu w klasach łączonych w edukacji wczesnoszkolnej prezentuje Ryszard Pęczkowski. Autor na podstawie studiów literaturowych zestawia ze sobą dwie koncepcje organizacyjne procesu kształcenia w klasie łączonej w przeszłości, wskazując na ich zasadniczy mankament, wyrażony w braku ich uzasadnienia psychologicznymi bądź pedagogicznymi teoriami uczenia się. Nie poprzestając na doniesieniach historycznych, badacz pro-

ponuje czytelnikowi zapoznanie się ze stereotypami dotyczącymi klas łączonych, przedstawiając jednocześnie wymierne efekty nauczania w grupach tego typu.

Kontynuacją i zarazem dopełnieniem tekstu R. Pęczkowskiego są refleksje Bożeny Pawlak nad założeniami kształcenia zintegrowanego w klasach łączonych. Autorkę zajmowały głównie aspekty w jej ocenie najbardziej znaczące dla kształcenia zintegrowanego, tj. możliwości pracy w zespole zróżnicowanym pod względem wieku wokół jednego zakresu tematycznego, a także możliwości wykorzystania klas łączonych na potrzeby pracy grupowej. Analizując sytuacje dydaktyczne, badaczka pokazuje możliwe zmiany, w szczególności zmianę pozycji nauczyciela w toku lekcji, podniesienie rangi samodzielnego zdobywania wiedzy opartego na koleżeńskich pytaniach oraz egzemplifikację pojęć przez konfrontowanie własnej wiedzy z innymi. W pełni zgadzam się z wnioskiem Autorki o ogromnym potencjale zmian, jaki tkwi w omawianym sposobie organizacji procesu kształcenia.

Z nieukrywanym zainteresowaniem przeczytałam także skonstruowany przez Justynę Wojniak opis klas łączonych z perspektywy koncepcji pedagogicznych i współczesnych rozwiązań organizacyjnych stosowanych w systemach edukacyjnych w Australii, Szwecji czy Kolumbii. Na uwagę zasługują czytelne wnioski badaczki, a także krytyczne ich wyjaśnienie oraz zwrócenie uwagi na różnorodne stanowiska. Istotna jest konstatacja Autorki, że „klasy łączone nie powinny być postrzegane ani jako lepsze, ani jako gorsze od tradycyjnych. Jest to po prostu pewnego rodzaju alternatywa, która może rzutować na dorosłe życie absolwentów” (s. 188).

Idea grup mieszanych wiekowych w założeniach pedagogicznych Marii Montessori na podstawie doświadczeń szkolnych to temat zaproponowany czytelnikowi przez Jadwigę Basistę oraz Magdalenę Błaszczak. Autorki w początkowej części opracowania przeprowadzają teoretyczną analizę i wyjaśniają podstawową terminologię związaną z metodą Montessori. Najbardziej jednak wartościowe w mojej ocenie są osobiste refleksje piszących oraz praktyczne wskazówki w zakresie tworzenia grup mieszanych wiekowo. Barwne, indywidualnie wykreowane wypowiedzi uczniów, a także opis tzw. mikrospołeczności, którą stworzyli uczniowie, stanowią o dużej wartości praktycznej tekstu.

Wartościowe i potrzebne dopełnienie trzeciej części publikacji stanowi *Statystyczny opis małopolskich szkół podstawowych, w których występują klasy łączone* autorstwa Anny Rappe. Analiza statystyczna przeprowadzona przez Autorkę wykazała 217 placówek (z 1300 poddanych badaniom), w których organizowane są klasy łączone, przy czym w większości są to szkoły wiejskie (208).

Ostatni, czwarty rozdział monografii, zatytułowany *Kohezja*, stanowi syntezę dwóch tekstów. Pierwszy z nich, autorstwa Bożeny Muchackiej, otwiera rozważania nad tematyką zabawy w kontekście jej ambiwalentności. Tekst oparty

jest na stworzonych przez Autorkę przeciwstawnych perspektywach, w których ludyczność miesza się z profesjonalizacją, bierność z aktywnością, a rozwój poznawczy z rozwojem społecznym. Dopełnieniem tekstu staje się ukazanie ambiwalencji w sferze emocji, których dziecko może doświadczyć, uczestnicząc w zabawie. Ważne jest pokazanie złożoności i wieloaspektowości rozumienia tytułowego pojęcia. Jednak — jak dodaje Autorka — to nie jedyne dwuwartościowości, których można doszukiwać się w zabawowej aktywności dziecka, co bez wątplenia stanowi dla Czytelnika motywację do rozważenia omawianej problematyki z jeszcze innej perspektywy.

Klamrą spajającą całość publikacji jest tekst Michała Głazewskiego *Infants solus — osobno, choć razem*. „*Infants solus* — dziecko samotne, choć zawsze wśród ludzi — tak mocno z nimi powiązane potrzebą miłości, bezpieczeństwa, afiliacji i bliskości, lecz tak bardzo osobno w swoich magicznych fantazjach, tęsknotach, przecuciach, żalach i lękach...” Badacz pozostawia czytelnikowi otwartą drogę do interpretacji tekstu, stawiając wiele pytań. Tekst może wzbudzić zainteresowanie odbiorcy za sprawą unikatowego podejścia do prezentowanej tematyki, a także dzięki niebanalnym refleksjom Autora.

Podsumowując rozważania nad recenzowaną publikacją, uważam, że szczególnie rangę należy przypisać logicznej sekwencji rozważań. Jakość publikacji podnosi także niezwykle interesująca treść poszczególnych rozdziałów. Złożoność ukazanych problemów powoduje, że po całościowej analizie publikacji nie można nie zgodzić się ze słowami Michała Głazewskiego ze wstępu, zakładającymi, że „fragmentaryczność, dająca Czytelnikowi przywilej konstruowania własnego obrazu, ustalania własnych reguł interpretacyjnych, to forma najlepiej nadająca się do uchwycenia tego aspektu rzeczywistości edukacyjnej w ruchu” (s. 13). Współczesna przestrzeń edukacyjna wymaga bowiem analizy z perspektywy kreujących ją dynamicznych przemian kulturowych i cywilizacyjnych. Sygnalizowane w omawianej lekturze konteksty społeczne wpływają z ich wzajemnego przenikania się, integracji, ale i wspierania w celu lepszego przygotowania człowieka do nieuniknionych przeobrażeń i wyzwań. Przyniesione refleksje oraz nawiązania do tradycji i nowoczesności w dydaktyce potwierdzają wysokie kompetencje naukowo-badawcze Autorów.

Monika Kowalska

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN
w Krakowie